

Доц. д-р Саша ДУКОСКИ

Универзитет „Св. Климент – Охридски“ - Битола
Правен факултет – Кичево

Марија ДУКОСКА

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Правен факултет „Јустинијан Први“

1.01 Изворна научна статија
342.731:[061.2:2[497.7]

СЛОБОДАТА НА СОВЕСТ И ВЕРОИСПОВЕД ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И РЕЛИГИОЗНИТЕ ГРУПИ – ДЕРВИШКИТЕ РЕДОВИ

ABSTRACT

Religious freedoms and their regulation by international and regional legal instruments, is undoubtedly considered the foundation of every modern democracy.

Freedom of conscience and religious beliefs have a Millennium character and their origins are grounded in the being of man and his community.

Based on the concept of the generally known separation of the religious feelings of the state - the legal system in the country is developing specific symbiotic blend of state with the two major religious communities. The State more or less has successfully managed this very sensitive issue elaborated as a fundamental principle of the human rights, of course only if it is practiced as an individual rather than a collective right, which must not jeopardize the rights of others.

Keywords: religion, religious communities, Christianity, Islam, dervish orders

**СЛОБОДАТА НА СОВЕСТ И ВЕРОИСПОВЕД ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ВЕРСКИТЕ
ЗАЕДНИЦИ И РЕЛИГИОЗНИТЕ ГРУПИ –
ДЕРВИШКИТЕ РЕДОВИ**

Правна регулатива

Според дел правни теоретичари Правото на слобода на вероисповед или убедување е можеби најсущественото , врз кое се базира индивидуалната но и колективната филозофија на живеење .

Содржински Правото на слободата на вероисповед или убедување е регулирано со Универзалната декларација за човековите права на Организацијата на Обединетите Нации донесена во 1948 година, Меѓународната конвенција за граѓанските и човековите права , донесена во 1966 година и се разбира Европската конвенција за заштита човекови права и основните слободи.

Појдовно утврдување на рамковните параметри на национално законодавство се базира на :

Членовите 18 и 29 од Универзалната декларација за човекови права;⁸

Членовите 4, 18 и 27 од Меѓународната конвенција за граѓански и политички права;⁹

Членот 1 од Декларацијата за укинување на сите облици на нетолеранција и дискриминација врз основа на религијата или верата¹⁰

Член 9 на Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи;¹¹

Сите овие конвенции и декларации , како и поголем број други се ратификувани од страна на Собранието на Република Македонија , а со тоа станаа и составен дел на националното законодавство.

Во рамките на меѓународните документи поврзани со правната регулатива на слободата на вероисповедта секако е и Извештајот на Специјалниот известувач за слободата на

⁸UN Universal Declaration of Human Rights

⁹International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) GA UN

¹⁰UN Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief 1981 (UN 1981 Dec.)

¹¹European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

вероисповед или убедување Асма Јахангир претставен на тринаесеттата седница на Советот за човекови права на ООН од 28 декември 2009 година, доставен до Генералното собрание.

Иако генерално слободата на вероисповедта е позитивно оценета во делот на Заклучоците и препораките на овој Извештај , особено во точката 58 се прецизира :„Во однос на внатре-верските тензии во рамките и на Православната Црква и во рамките на Исламската заедница, Специјалниот известувач би сакала да ја потсети Владата на нејзините обврски да остане неутрална и недискриминирачка, особено во поглед на постапката за регистрација“.¹²

Односите помеѓу државата и верските заедници и религиозните групи е регулирано со Уставот на Република Македонија, Законот за органите на државната управа и Законот за црква, верска заедница и религиозна група.

Генерално верските слободи во Република Македонија по нејзиното правно осамостојување од поранешната Југословенска федерација се регулирани со Уставот на Република Македонија поточно со Членот 19, кој е надополнет со Амандманот 7 на Уставот на Република Македонија каде е наведено дека:

Се гарантира слободата на вероисповедта.

Се гарантира слободно и јавно, поединечно или во заедница со други, изразување на верата.

Македонската православна црква, другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред законот.

Македонската православна црква, другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на верски училишта и на социјални и доброволни установи во постапка предвидена со закон.¹³

Но овој член трпи извесно редефинирање со Уставниот амандман VII , кој е донесен по познатите настани во 2001 година . Со него се определува дека :

1. Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква,

¹²United Nations A/HRC/13/40/Add.2, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir

¹³Ustav na Republika Makedonija, Sluzbem vesnik na RM. 52/91

Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се одвоени од државата и се еднакви пред закон.

2. Македонската православна црква, како и Исламската верска заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква, Еврејската заедница и другите верски заедници и религиозни групи се слободни во основањето на верски училишта и на социјални и доброворни установи во постапка предвидена со закон.

3. Со точката 1 на овој амандман се заменува ставот 3 на членот 19, а со точката 2 се заменува ставот 4 на членот 19 од Уставот на Република Македонија.¹⁴

Заради ваквите измени на Уставот, мораше да дојде и до промена на тогаш важечкиот закон со кој се регулираше правото на верските заедници во Република Македонија па во 2007 година беше донесен сега важечкиот Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група.¹⁵

Во овој Закон , поточно во неговиот Член 2 е дефинирано: „Црква, верска заедница и религиозна група, во смисла на овој закон, е доброволна заедница на физички лица кои со своето верско убедување и изворите на нивното учење ја остваруваат слободата на вероисповедта соединети по вера и идентитет изразен со подеднакво извршување на богослужба, молитва, обреди и друго изразување на верата“.

Во членот 4 во постојниот Законски текст е наведено:„Не е дозволена верска дискриминација“.

Верското убедување не го ослободува граѓанинот од обврските што како граѓанин ги има според Уставот, законите и другите прописи, освен ако тоа со закон или друг пропис поинаку не е уредено.

Уставниот суд на Република Македонија во постапка по поднесена иницијатива со Решение ги укина членовите :27,28 и 29 од постојниот Закон , во кои беше елабориран делот за верското образование односно можноста во

¹⁴Amandmani na Ustavot na Republika Makedonija, Sluzben vesnik na R..91/01,

¹⁵Zakon za pravnata polozba na crkva, verska zaednica i religiozna grupa,

Sluzben vesnik na RM. 113/07,

воспитнообразовните установи да се организира верско образование како изборен предмет согласно со закон.¹⁶

Особено значајно за дефинирање на правната регулатива со која е опфатено нормирањето на правото на слобода на вероисповедта е Законот за организација и работа на органите на државната управа со кој е основана Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи како посебен орган на државната управа, со статус на правно лице.

Во член 29 од Законот за организација и работа на органите на државната управа е пропишано дека:

(1) Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи ги врши работите што се однесуваат на правната положба на верските заедници и религиозните групи, како и работите во врска со односите меѓу државата, верските заедници и религиозните групи.

(2) Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи има својство на правно лице.¹⁷

Според тоа оваа комисијата се грижи за правната положба на верските заедници и религиозните групи и за односите меѓу државата, верските заедници и религиозните групи.

За првпат како служба која е основана за верски работи, Комисијата се јавува во периодот од 1944 до 1945 година како Верско поверенство. Потоа, од 1945 до 1951 година овој орган се наоѓа во состав на тогашниот Секретаријат за внатрешни работи. Комисијата потоа се трансформира во самостоен орган кој во различни периоди иако има идентична улога, различно се именува. Така, од 1951-62 година постои како Комисија за верски прашања, од 1963-76 година како Републичка комисија за верски прашања, од 1977-2000 година како Републичка комисија за односи со верските заедници, а од 2000 година, како Комисија за односи со верските заедници и религиозни групи.¹⁸

¹⁶Resenie na Ustaven sud na Republika Makedonija, U.br. 104/2009 od 22 septemvri 2010, Sluzben vesnik na RM. 132/10,

¹⁷Zakon za organizacija i rabota na organite na drzavnata uprava , Sluzben vesnik na RM. 58/00,

¹⁸ <http://www.kovz.gov.mk>

Во Комисијата функционира: Сектор за прашања на односите со верските заедници и религиозни групи со две одделенија и тоа:

- Одделение за утврдување на правната положба на верските заедници и религиозните групи;
- Одделение за утврдување на односите помеѓу државата, верските заедници и религиозните групи;

Како своевиден проглашувачки принцип на верските слободи треба да се сметаат и прославувањето на верските празници, од кои дел се: Државни празници, а останатите Празници на Република Македонија. Секако во овој контекст се и таканаречените: Неработни денови за верниците.

Верски заедници и религиозни групи регистрирани во Република Македонија

Во поглед на верската демографија, официјалниот попис од 2002 укажува дека Македонската Православна Црква има околу 1,300,000 верници, што претставува 65 % од населението на земјата. Помалку од 2 % од вкупното население се од другите Христијански заедници, вклучувајќи ја Католичката Црква (околу 7,000 верници), Обединета Методистичка Црква (околу 1,300 верници) и Адвентистичка Црква на седмиот ден (околу 500 верници).

Втора најголема заедница е Исламската верска заедница на Република Македонија со околу 674,000 верници. Според тоа, Муслуманите претставуваат приближно една третина од вкупното население.¹⁹

Според важечкиот регистар во Република Македонија има регистрирано: 15 Цркви, 7 Верски заедници и 7 Религиозни групи.

Во регистарот кој се води во Комисијата за односи со верските заедници и религиозните групи како Цркви во Република Македонија се регистрирани: Македонска православна црква – Охридска архиепископија; Католичка црква во Република Македонија; Евангелско – методистичка црква во Република Македонија; Христијанска Адвентистичка црква – Црква на адвентистите на седмиот

¹⁹United Nations A/HRC/13/40/Add.2, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir, t.18-19.

ден во Република Македонија; Христијанска адвентистичка црква во Република Македонија; Христијанска Баптистичка црква „Радосна вест“; Евангелско – Конгрешанска црква; Новоапостолска црква во Република Македонија; Евангелска црква во Република Македонија; Христијански центар во Република Македонија; Црква Божја во Република Македонија; Христијанска црква божји глас; Христијанска црква блага вест во Република Македонија; Апостолска реформирана црква во Република Македонија; Црква на Исус Христос на светите од подоцните дни во Македонија; Како Верски заедници во Регистарот се заведени : Исламска верска заедница во Република Македонија; Еврејска заедница во Република Македонија; Јеховини сведоци – христијанска верска заедница; Света столица и круна – на исламска еренлерска тарикатска верска заедница во Македонија ; Сатја Саи центар – Скопје; Ваишнавска верска заедница Искон – Македонија ; Прахристијанска заедница- Универзален живот;

Во Република Македонија регистрирани се и 7 Религиозни групи и тоа: Христијанска црква слово на надеж; Реформно движење на адвентистите на седмиот ден; Христијанско движење нова надеж; Кадериска религиозна група -Ценнет; Слободна евангелска црква – Добра вест; Ехлибејтска бекташиска религиозна група на Македонија; Христијанска црква – Оаза во РМ; Ехли суннет вел џемат;²⁰

Исламот и дервишките редови во Република Македонија

Во Република Македонија постои претпоставена поврзаност помеѓу етничката и верската припадност, бидејќи мнозинството на Православни верници се етнички Македонци а мнозинството од Муслимански верници се етнички Албанци. Ако пак сето тоа се погледне според уставниот концепт, доминантно како припадници на Православната вероисповед покрај припадниците на Македонскиот народ се припадниците на деловите на Српскиот и Влашкиот народ што живеат во Република Македонија. Од друга страна како Муслимански верници најчесто се декларираат припадниците на делот од Албанскиот народ што живее во Република Македонија, како

²⁰ <http://www.kovz.gov.mk>

и Турскиот , Ромскиот и Бошњачкиот народ или според некои истражувања Албанците се 98% припадници на Исламот, Ромите 85%, Турците 100%, додека кај Македонците тој број во зависност од различните информации се движи од 5% до 15 %

Всушност, некаде околу една третина од населението на Република Македонија е следбеник на Исламската религија или како што овде уште ја нарекуваат Мухамеданството. На овие простори паралелно егзистираат Сунитите , Шиитите и неколку Дервишки²¹ редови. На овој простор доминираат Сунитите како ортодоксна насока на исламот, која ги признава деветте свети книги, а се поделени на : Ханифити, Малиkitи, Сафиити и Ханбалити.

Шиитите или шитизмот не ја признава Суната, односно Куранските прописи при што го истакнуваат култот на Алија на неговите 12 потомци– Имами како додаток на Мухамедовиот култ. Шитизмот во Македонија е присутен преку Дервишките редови. На овие простори некогаш егзистирале 60 Дервишки редови, но опстанале 16, од кои дел од нив се тајни .²²

Доктрината на сите дервишки редови е Суфизмот²³ како мистично учење. Дервишките редови во ориенталистиката се викаат уште и Тарик или Тарикат ,што значи - Патека до бога . Групите Дервиши се нарекуваат Тајфи ,што значи живеат во Теќе, заедно со својот старешина Шејх. Дервишките редови се делат на Башар, кои се покоруваат на законите на исламот и шеријатот и на Бишар, кои се непокорни.

На просторите на Република Македонија опстанале и активно делуваат следниве Дервишки редови:²⁴

Бектешија – Доминантен хетеродоксен дервишки ред, кој е наменет пред се за ширење на Исламот. Тие градат Теќии кои

²¹Dervis vo islamot označuva clen na bratstvoto – sufi. Ovie mistici gi potenciraat emocionalnite aspekti na posvetenosta izrazeni preku ekstazni sostojbi na trans. "Britanika – enciklopediski recnik", Skopje 2005, Kniga 3, str.63

²², Spored nekoi izvori vo svetot ima registrano duri 180 Derviski redovi,

²³Misticno dvizenje vo islamot, koe traga po vozvisena lubov i znaenje preku direktno licno iskustvo so Bog. "Britanika – enciklopediski recnik", Skopje 2005, Kniga 9, str.109

²⁴Дукоскі Саша . Захист права на свободу совісті та віросповідання на європейському просторі. // Науковь праці МАУП. – К.: ДП Вид.дім „Персонал „, 2010. – Вип. 1 (24) – С. 253 – 259.

ги раководат старешини – Шејх. Овој дервишки ред претставува ред на војници на исламот и во него некогаш членувале и Јаничарите . Центар на Бектешизмот на овие простори е Тетово. Тоа се всушност Шиити кои ги признаваат Дванаесетте Имами светото тројство , односно : Алија – Алих и Мухамед. Врховен старешина на овој дервишки ред кој има строга хиерархија е : Челебија или Пир,односно како што уште се вика Деде на целиот ред. По хиерархијата под нив се : Халифи или баби, а под нив потчинети се Шејхови , па Дервиши. Најниски по ранг се Муриди или уште наречени Мухиби кои се сметаат дека се пријатели на редот. Според ритуалот кој го практикуваат оние кои сакаат да пристапат во овој ред се викаат Ашик, а по приемот во дервишкиот ред се нарекуваат Мухиби. Целосна припадност кон редот се станува со чинот Дервиш. Сите овие ритуали и напредувања строго се контролирани од страна на старешината на Текето или Бабата на текето. Бектешите како дел од својата униформа носат бела платнена капа со 4 или 12 набори. Бројот 4 ги симболизира степените односно на : шеријатот, тарикатот, марифетот, хакикатот. Додека бројот 12 ги симболизира дванаесетте шиитски Имами. Дервишизмот во Македонија е доминантен во : Тетово, Кичево, Дебар, Скопје, Прилеп и Струга.

Халветија- Доста присутен Дервишки ред во Република Македонија . Тоа е доминантен ред кај припадниците од Турската заедница но го практикуваат и Македонци со Исламска вероисповеди . Како ред се дели уште на пет делови : Синанија, Шабанија, Карабашија, Хајатија и Цераија . Овој дервишки ред доминира кај муслуманите во : Охрид , Струга, Кичево, Штип, Гостивар, Дебар, но своевиден центар на Хајатијата е Охрид. Халветите припаѓаат на редот на Ортодоксниот суфизам.

Сафавија – е Дервишки ред кој е доминатно присутен во Иран, каде има и целосно политичка власт , а самите посебе се следбеници на Шиитизмот. Се смета дека во Македонија е замрен, но има информации дека повторно почнува да заживува по воените дејствија во Косово и Македонија во 1999 и 2001 година. Во првата половина од минатиот век бил особено раширен во Тетово, Призрен , Приштина и Елбасан, а го практикувале Албанците. Овој ред од секогаш бил поврзан со Кизилбашите во Иран.

Рифаја – Дервишки ред основан од Сејид Ахмед ал Рифаи. Овој ред оди на Ацилак во месноста Ум Абира во градот Басра во Ирак. Во Република Македонија ги нарекуваат уште и како Дервиши ХУКАЧИ. Рифаиското Теќе (светилиште) е изградено во Скопје во 1818 година , кога и започнува да делува овој ред во близината на Јаја Пашината џамија. Ги има и во Битола, но сега се многу таинствен ред кој избегнува секакви контакти со јавноста.

Бајрамија – Дервишки ортодоксен ред, кој активно работел до 1950 година во Скопје и неговата околина. Со заминувањето на поголемиот број Турци од овој простор се смета дека замреле неговите активности иако објектите на овој ред суште постојат .

Меламија – Дервишки ред кој практикува тајни мистични ритуали. Во Македонија, а особено во Скопје и неговата околина бил доста раширен до 1950 година . Се смета дека и денеска има свои следбеници кои се држат во тајност . Познати се уште и под името Ноктации.

За разлика од овие дервишки редови кои делуваат се смета дека исчезнале или преминале во тајност следниве дервишки редови:

Едхемија – најстар дервишки ред кој сега е целосно изумрен на овие простори.

Кадрија – Дервишки ред чиј основач бил Абдул Кадир ал Гијани . Нивни духовен центар е Багдад, а во Македонија постоеле до Втората светска војна или најдоцна до големото преселување на Турците од овие простори во 1952 година.

Каландрија – на просторите на Македонија овој Дервишки ред не заживеал многу и постоеле само поединци кои го проповедале. Се предпоставува дека престанал да делува некаде во периодот помеѓу 1920 – 1930 година.

Бабаја – Дервишки ред кој практикува хетеродоксно Дервиштво , зашто во неговото учење има измешано и Шиитизам. Тие се следбеници на Шејхот Сари Салтук . Во Македонија се смета дека овој дервишки ред е целосно исчезнат.

Шазлија – Дервишки ред кој во Македонија уште се нарекува и Шазелији. Доминирал на овие простори во периодот од 1920 до 1940 година. Според достапните информации се смета дека сега е целосно изумрен.

Мевлевија – е Ортодоксен дервишки ред кој е доминантен во регионот Коња во Република Турција. Тоа бил Тарикат на учените муслумани на овие простори се до втората половина на минатиот век кога престанува да постои со големото исселување на Турците од овие простори.

Садија – Дервишки ред кој постоел во Македонија до 1950 година , а со преселувањето на Турците постои мислење дека неговото делување замрело.

Накшабандија – Дервишки ред кој припаѓа на Тарикатот на Хорасанската мистична школа. Порано биле значително присутни во Тетово , каде биле познати уште и како Бекирија. (тарикат – бекирие) .Сега нема информации дали сеуште некој е следбеник на овој дервишки ред.

Хуруфија – Дервишки ред следбеници на шиитизмот кои потекнуваат од просторите на Иран. Постоеле и делувале во простори каде живеат Албанци. Според достапните информации се смета дека во последните години е целосно исчезнат.

Мусерини – Дервишки ред за кој нема многу информации за нивното делување, па се претпоставува дека е замрен.

Софти – Дервишки ред на муслуманското духовенство . Тоа се Дервиши кои се најобразувани односно завршиле основно исламско училиште – Медреса .Кон нив биле приоддавани и Данишмендите , кои се муслумани со повисоко теолошко образование. Сега нема информации за нивно делување на овие простори.

Махдии – Дервишки ред на исламското месијанство , кое го добило името по нивниот водач Махди а се раширило како Махдизам , што значи : Оној кој го покажал вистинскиот пат. Според достапните информации нивното делување во целост е замрено.

Заклучок

Република Македонија е мултиетничка, мултикултурна и мултирелигиозна држава во која од нормативно – правен аспект се почитуваат верските разлики и слободата на вероисповед односно убедување.

Иако доминантни според својот капацитет и влијание како во сферата на религиозните учења , така и во севкупниот живот , се припадниците на православната вероисповед , олицетворени во Македонската православна црква – Охридска архиепископија и Исламската верска заедница , сепак во државата повеќе или помалку успешно и несметано живеат уште: 14 Цркви, 6 Верски заедници и 7 религиозни групи.

Во основа верските слободи во Република Македонија во овој момент , но и понатака ќе бидат во корелација со вкупните односи на заедницата , поточно интеракцијата на релација: народ – народ , христијанство – ислам, се разбира обременето со се по изразеното стравување од појава на верски екстремизам, олицетворен во радикалниот ислам.

Литература

1. Британика – енциклопедиски речник , МПМ. Топер , Скопје 2005.
2. Bhikhu Parekh: Rethinking Multiculturalism, Cultural Diversity and Political Theory, Harvard University Press Cambridge Massachusetts, 2000;
3. Дукоскі Саша . Захист права на свободу совісті та віросповідання на європейському просторі. // Науковь праці МАУП. – К.: ДП Вид.дім „ Персонал “, 2010. – Вип. 1 (24) – С. 253 – 259.
4. Дукоскі Саша . Міжнародно-правові забов'язання Республіки Болгарія у свері захисту права на свободу совісті та віросповідання // Матеріали міжнар.наук.-практ.конф. „ Динаміка наукових досліджень 2009“, 2009р. – Донецьк: Наука і освіта. – 2009.- Т.3. Зовнішньоекономічна діяльність. – С. 124 – 127.
5. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;
6. International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) GA UN;
7. Јубомир Данаилов Фрчкоски: Меѓународното право за правата на човекот, Скопје, 2005;
8. Јубомир Д. Фрчкоски: Преговарање во конфликти на идентитети, Скопје, 2007;
9. Мурдок Џим , Слобода мисли совести и вероисповести, Београд 2008;
10. UN Universal Declaration of Human Rights ;
11. UN Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief 1981 (UN 1981 Dec.)
12. United Nations A/HRC/13/40/Add.2, Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Asma Jahangir
13. Устав на Република Македонија , Службен весник на РМ. 52/91,
14. Амандмани на Уставот на Република Македонија , Службен весник на РМ.91/01,
15. Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, Службен весник на РМ. 113/07,
16. Закон за организација и работа на органите на државната управа , Службен весник на РМ. 58/00;
17. Закон за празниците на Република Македонија, Службен весник на РМ.21/98 и;
18. Закон за изменување на Законот за празниците на Република Македонија , Службен весник на РМ, 18/07.
19. <http://www.kovz.gov.mk>

Празна страна!
Intentionally left blank page!

